

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри безпеки
життєдіяльності та охорони праці
к.т.н., снс

В.С. Наконечний

«__» _____ 20__ р.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З ДИСЦИПЛІНИ
«ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ»

Обговорено на засіданні кафедри безпеки життєдіяльності та охорони праці
протокол № ____ від «__» _____ 20__ р.

Київ 2014 р.

Вказівки щодо організації самостійної роботи курсантів.

Самостійна робота здійснюється з метою відпрацювання та засвоєння навчального матеріалу, визначеного для самостійних занять; підготовки до майбутніх занять та контрольних заходів; формування у студентів культури розумової праці, самостійності та ініціативи у пошуку та набутті знань. Зміст самостійної роботи студента визначається робочою програмою навчальної дисципліни, відповідним методичним матеріалом, завданнями та вказівками викладача.

Самостійна робота студента з даної навчальної дисципліни забезпечується відповідними інформаційно-методичними засобами (підручниками, навчально-методичними посібниками, конспектами лекцій, методичними вказівками з організації самостійної роботи та виконання окремих завдань), передбаченими робочою програмою навчальної дисципліни.

Крім того, для якісної організації самостійної роботи студента існує відповідна наукова і періодична література.

Самостійна робота студента з вивчення навчального матеріалу з конкретної дисципліни може проходити в бібліотеці, навчальних кабінетах, комп'ютерних класах тощо.

Відповідальність за якість самостійної роботи безпосередньо несе студент.

Змістовий модуль 1. Загальна підготовка.

Тема 1. Моніторинг небезпек, що можуть спричинити НС.

НС, причини виникнення та складові системи їх моніторингу. Галуzeвий моніторинг за станом безпеки у відповідній сфері відповідальності центральних органів виконавчої влади. Найменування та визначення основних показників джерел природних НС та номенклатура, позначення, розмірність і порядок визначення параметрів уражаючих чинників джерел техногенних НС, які контролюються і підлягають прогнозуванню.

Територіальний моніторинг за об'єктами, ресурсами, процесами і системами захисту та ліквідації НС, стану впровадження превентивних заходів щодо зменшення їхніх масштабів. Мережа спостереження і лабораторного контролю. Урядова інформаційно-аналітична система з НС, збирання, оброблення, передавання та збереження моніторингової інформації.

Методичні положення ідентифікації та паспортизації об'єктів господарювання щодо визначення потенційної небезпеки. Визначення та аналіз небезпек, пов'язаних з порушенням умов безпечної експлуатації ОГ. Виявлення небезпечних речовин та критичних умов їх прояву.

Методи розв'язання типових завдань щодо ідентифікації потенційно-небезпечних об'єктів (ПНО).

Основні етапи аналізу НС та прогнозування їхніх наслідків. Опис явищ, що прогнозуються, перелік вихідних даних. Способи виявлення потенційно-небезпечних зон з імовірними джерелами НС. Зонування територій за ступенем небезпеки

Рекомендована література:

1. Кодекс цивільного захисту України. – Введ. 2013–07–01..
2. Стеблюк М.І. Цивільна оборона: Підручник. – Київ: «Знання-Прес», 2003. – 455 с.
3. Миценко І.М., Мезенцева О.М. Цивільна оборона: Навчальний посібник. – Чернівці: Книги - ХХІ, 2004. – 404 с.
4. Депутат О.П., Коваленко І.В., Мужик І.С. Цивільна оборона. Навчальний посібник/ За ред. полковника В.С.Франчука.- 2-ге вид., доп. – Львів, Афіша, 2001. – 336 с.
5. Шоботов В.М. Цивільна оборона: Навчальний посібник. – Київ, 2004. – 438 с.

Тема 2. Планування заходів з питань цивільного захисту.

Структурно-функціональна модель протидії НС (попереджувальна, компенсаційна, комплексна тощо). Загальні принципи превентивного та оперативного (аварійного) планування заходів щодо зниження ризиків і зменшення масштабів НС. Вимоги до складу, змісту та форми плануючої документації.

Методика розроблення планів з попередження НС. Комплекс організаційних та інженерно-технічних заходів щодо запобігання та мінімізації наслідків НС природного характеру.

Особливості планування дій персоналу щодо локалізації і ліквідації аварійних ситуацій і аварій на ПНО та пом'якшення їхніх наслідків. Вимоги до складання та змісту аналітичної і оперативної частини плану локалізації і ліквідації аварійних ситуацій.

Методика планування заходів із фізичного, функціонального, та комбінованого захисту персоналу, а також ліквідації наслідків НС, на основі прогнозу варіантів (сценаріїв) розвитку обстановки, аналізу власних та ресурсів третіх сторін щодо реагування на НС та ліквідації їхніх наслідків з урахуванням режиму функціонування системи.

Нормативно-методичні документи із створення і управління діяльністю спеціалізованих служб та (або) функціональних підсистем Єдиної державної системи цивільного захисту.

Плануючі документи з теоретичного і практичного навчання персоналу ОГ до дій у НС, організація і проведення спеціальних об'єктових навчань, тренувань з відпрацювання заходів за планами реагування на НС, локалізації та ліквідації аварій.

Рекомендована література:

1. Закон України „Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру” від 8.06.00 за № 1809-III.
2. Наказ Держстандарту України “Про затвердження Державного класифікатора надзвичайних ситуацій ДК 019-2001” від 19.10.2001 за № 552.
3. Зосимов В.П., Садковий В.П., Ушаков Л.В. Управління та організація діяльності у сфері цивільного захисту: Практичний посібник. – Харків, 2006. – 405 с.
4. Депутат О.П., Коваленко І.В., Мужик І.С. Цивільна оборона. Навчальний посібник/ За ред. полковника В.С.Франчука.- 2-ге вид., доп. – Львів, Афіша, 2001. – 336 с.
5. Шоботов В.М. Цивільна оборона: Навчальний посібник. – Київ, 2004.

Тема 3. Методи розрахунку зон ураження від техногенних вибухів і пожеж та противибуховий і протипожежний захист ОГ.

Шляхи забезпечення оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій. Сховище. Категорії сховищ. Види сховищ за місцем розташування та їх об'ємно-планувальні рішення. Протирадіаційне укриття. Швидкоспоруджувана захисна споруда цивільного захисту. Споруда подвійного призначення. Найпростіше укриття. Захисні споруди цивільного захисту постійній готовності. Евакуація. Евакуаційні органи. Загальна і обов'язкова евакуація. Способи забезпечення інженерного захисту територій. Завдання і принципи організації радіаційного і хімічного захисту населення і територій. Медичний захист. Біологічний захист населення, тварин і рослин. Психологічний захист.

Рекомендована література:

- 1.ДБН В-2-2-5-97. Будинки і споруди. Захисні споруди цивільної оборони.
- 2.Наказ МНС України № 653 від 09.10.2006 р. «Про затвердження Інструкції щодо утримання захисних споруд цивільної оборони у мирний час».
3. Стеблюк М.І. Цивільна оборона: Підручник. – Київ:«Знання-Прес», 2003. – 455 с.
4. Миценко І.М., Мезенцева О.М. Цивільна оборона: Навчальний посібник. – Чернівці: Книги - ХХІ, 2004. – 404 с.
5. Депутат О.П., Коваленко І.В., Мужик І.С. Цивільна оборона. Навчальний посібник/ За ред. полковника В.С.Франчука.- 2-ге вид., доп. – Львів, Афіша, 2001. – 336 с.
6. Шоботов В.М. Цивільна оборона: Навчальний посібник. – Київ, 2004. – 438 с.

Тема 4. Прогнозування обстановки та планування заходів захисту в зонах радіоактивного, хімічного і біологічного зараження.

Характеристики зон радіоактивного, хімічного та біологічного зараження. Визначення параметрів зон забруднення радіоактивними (РР) та небезпечними хімічними речовинами (НХР) під час аварійного прогнозування можливої обстановки за відповідними таблицями (класу стійкості атмосфери, напряму розповсюдження хмари, потужності рівня радіації, доз опромінення людей, приведеної величини часу початку і тривалості опромінення, довжини та ширини зон забруднення (для РР) та площі зони, глибини, часу підходу хмари забрудненого повітря до ОГ (для НХР), тривалості дії ураження РР, НХР. Розрахунок масштабів хімічного забруднення при довгостроковому прогнозуванні за еквівалентними значеннями небезпечно хімічних речовин в первинній і вторинній хмарі. Методика розрахунку зон проведення загальної та часткової негайної евакуації на ранній фазі розвитку радіаційної аварії.

Порядок нанесення зон радіоактивного та хімічного забруднення на картографічну схему (план, карту).

Розв'язування типових завдань з оцінки радіаційної та хімічної обстановки.

Превентивні заходи щодо зниження масштабів радіаційного та хімічного впливу на ОГ. Визначення комплексу заходів захисту персоналу і матеріальних цінностей ОГ у разі виникнення аварії на радіаційно чи хімічно небезпечному об'єкті. Протирадіаційний захист (термінові, невідкладні, довгострокові контрзаходи) в умовах радіаційної аварії, критерії для прийняття рішення щодо їхнього запровадження. Типові режими радіаційного захисту і функціонування ОГ в умовах радіоактивного забруднення місцевості.

Планування заходів із запобігання поширенню інфекційних захворювань з первинного осередку.

Розрахунок сил і засобів з:

укриття виробничого персоналу в захисних спорудах, визначення коефіцієнту їхнього захисту від дії проникної радіації:

організації спостережень та дозиметричного контролю;

проведення робіт з дезактивації ОГ;

організації санітарного обслуговування людей та знезаражування одягу і техніки;

обмеження зони хімічного забруднення створенням рідинних завіс;

розведення розливу водою;

локалізації розливу твердими сипучими матеріалами.

Рекомендована література:

1. Аварійно хімічно небезпечні речовини: навчальний посібник. – Київ: НВФ «Приватінформ», 2003. – 125 с.

2. Стеблюк М.І. Цивільна оборона: Підручник. – Київ: «Знання-Прес», 2003. – 455 с.

3. Миценко І.М., Мезенцева О.М. Цивільна оборона: Навчальний посібник. – Чернівці: Книги - ХХІ, 2004. – 404 с.

4. Депутат О.П., Коваленко І.В., Мужик І.С. Цивільна оборона. Навчальний посібник/ За ред. полковника В.С.Франчука.- 2-ге вид., доп. – Львів, Афіша, 2001. – 336 с.

5. Шоботов В.М. Цивільна оборона: Навчальний посібник. – Київ, 2004. – 438 с.

Тема 5. Оцінка інженерної обстановки та соціально-економічних наслідків НС.

Характеристика зон небезпечних геологічних процесів і явищ. Визначення показників, що характеризують ушкодження будівель, споруд та обсяги завалів у зонах НС, спричинених природними чинниками фізичного походження. Інженерна підготовка зсувних та зсувонебезпечних територій.

Характеристика зон затоплень, які виникають під час руйнування підпірних споруд (греблі) водосховищ. Визначення параметрів, характеру руху хвилі прориву при повному

руйнуванні підірних споруд водосховища. Розрахунок хвилі прориву при частковому руйнуванні греблі. Порядок нанесення на карту ділянки затоплення місцевості.

Розв'язання типових завдань з оцінки обстановки при затопленнях.

Заходи з мінімізації небезпечних наслідків, які запроваджуються завчасно та у разі загрози затоплення. Заходи щодо захисту населення при катастрофічних затопленнях.

Розрахунок сил і засобів при затопленні (підтопленні) населених пунктів.

Порядок розрахунку збитків за типами НС. Розрахунок загального обсягу збитків. Методика оцінки збитків від наслідків НС за основними його видами.

Рекомендована література:

1. Стеблюк М.І. Цивільна оборона: Підручник. – Київ: «Знання-Прес», 2003. – 455 с.
2. Миценко І.М., Мезенцева О.М. Цивільна оборона: Навчальний посібник. – Чернівці: Книги - XXI, 2004. – 404 с.
3. Депутат О.П., Коваленко І.В., Мужик І.С. Цивільна оборона. Навчальний посібник/ За ред. полковника В.С.Франчука.- 2-ге вид., доп. – Львів, Афіша, 2001. – 336 с.
4. Шоботов В.М. Цивільна оборона: Навчальний посібник. – Київ, 2004. – 438 с.

Змістовий модуль 2. Профільна підготовка.

Тема 6. Забезпечення заходів і дій в межах єдиної системи цивільного захисту.

Забезпечення техногенної безпеки на підприємствах, в установах та організаціях, як складової частини цивільного захисту.

Шляхи і способи підвищення стійкості роботи промислових об'єктів. Забезпечення надійного захисту та життєзабезпечення виробничого персоналу. Захист та раціональне розміщення основних виробничих фондів, зонування території об'єкту. Захист технологічного обладнання, удосконалення господарсько-виробничих зв'язків, робота за спрощеною технологією, використання місцевих ресурсів. Підвищення стійкості виробничих будівель і споруд, комунально-енергетичних і технологічних мереж. Підвищення протипожежної стійкості. Обмеження ураження від вторинних факторів при аваріях. Підготовка до відновлення виробництва. Резервування матеріальних та фінансових ресурсів.

Організація і проведення досліджень з оцінки стійкості об'єкта в НС (межа стійкості, найбільш уразливі його елементи, характер і ступень руйнувань і ушкоджень, можливі збитки, межа доцільного підвищення стійкості).

Рекомендована література:

1. Стеблюк М.І. Цивільна оборона: Підручник. – Київ: «Знання-Прес», 2003. – 455 с.
2. Миценко І.М., Мезенцева О.М. Цивільна оборона: Навчальний посібник. – Чернівці: Книги - XXI, 2004. – 404 с.
3. Депутат О.П., Коваленко І.В., Мужик І.С. Цивільна оборона. Навчальний посібник/ За ред. полковника В.С.Франчука.- 2-ге вид., доп. – Львів, Афіша, 2001. – 336 с.
4. Шоботов В.М. Цивільна оборона: Навчальний посібник. – Київ, 2004. – 438 с.

Тема 7. Спеціальна функція у сфері цивільного захисту

Забезпечення діяльності ОГ, у власності якого перебуває об'єкт підвищеної безпеки Критерії ідентифікації ОГ, що підлягають декларуванню безпеки. Визначення об'єктів підвищеної безпеки (ОПН) 1 або 2 класу за масою небезпечних речовин та за відстанню. Порядок декларування безпеки ОПН. Методики визначення ризиків та їх прийнятних рівнів для декларування безпеки ОПН. Ліцензування діяльності об'єкту підвищеної безпеки. Страхування відповідальності за завдану шкоду внаслідок експлуатації небезпечного об'єкту. Порядок створення і використання матеріальних

резервів для запобігання і ліквідації НС. Організація роботи щодо проведення нагляду та здійснення контролю за обстановкою на ПНО, що входять до складу галузі, включаючи прилеглу до них територію.

Розв'язання типових завдань з ідентифікації та декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки.

Рекомендована література:

1. Стеблюк М.І. Цивільна оборона: Підручник. – Київ: «Знання-Прес», 2003. – 455 с.
2. Миценко І.М., Мезенцева О.М. Цивільна оборона: Навчальний посібник. – Чернівці: Книги - XXI, 2004. – 404 с.
3. Депутат О.П., Коваленко І.В., Мужик І.С. Цивільна оборона. Навчальний посібник/ За ред. полковника В.С.Франчука.- 2-ге вид., доп. – Львів, Афіша, 2001. – 336 с.
4. Шоботов В.М. Цивільна оборона: Навчальний посібник. – Київ, 2004. – 438 с.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Кодекс цивільного захисту України. – Введ. 2013–07–01.
2. Про затвердження класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій. Наказ МНС України від 22.03.2003 р. № 119.
3. Порядок класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.2004 р. № 368.
4. Стеблюк М. І. Цивільна оборона та цивільний захист: електронний підручник / М. І. Стеблюк. – К: 2010.
5. Аварійно хімічно небезпечні речовини: навчальний посібник. – Київ: НВФ «Приватінформ», 2003. – 125 с.
6. Шоботов В. М. Цивільна оборона: електронний навчальний посібник: Вид. 2-ге, перероб /В. М. Шоботов. — К. : 2006.
7. Рудинець М. В. Цивільний захист: електронний навчальний посібник / М. В. Рудинець. – Луцьк: ЛНТУ, 2012.

Додаткова

1. Про затвердження Правил техногенної безпеки у сфері цивільного захисту на підприємствах, в організаціях, установах та на небезпечних територіях: Наказ МНС України від 15.08.2007 р. № 557..
2. Про затвердження Положення про порядок проведення евакуації населення у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.10.2001 р. № 1432.
3. Про затвердження Положення про організацію оповіщення і зв'язку у надзвичайних ситуаціях: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.1999 р. № 192.
4. Про затвердження Порядку забезпечення населення і особового складу невоєнізованих формувань засобами радіаційного та хімічного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2002 р. № 1200.
5. Про затвердження Порядку видачі непрацюючому населенню засобів індивідуального захисту органів дихання від бойових отруйних речовин: Наказ МНС України від 03.02.2005 р. № 59
6. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо планування і порядку проведення евакуації населення (працівників) у разі виникнення надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру: Наказ МНС України від 06.09.2004 р. № 44.
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення планів цивільного захисту підприємств, установ, організацій на особливий період: Наказ МНС України від 16.07.2009 р. № 494.
8. Про введення в дію Методики спостережень щодо оцінки радіаційної та хімічної обстановки: Наказ МНС України від 06.08.2002 р. № 186.
9. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації роботи розрахунково-аналітичної групи та Методичних рекомендацій щодо організації роботи поста радіаційного та хімічного спостереження: Наказ МНС України від 11.08.2010 р. № 649.

Розробник:

Доцент кафедри БЖД та ОП

к.військ.н., доцент.

О.І. Вальченко